

MUSIQA VA SAN'AT MAKTABLARIDA O'QUVCHILARNI AXLOQIY-ESTETIK TARBIYALASHNING NAZARIY TAMOIYILLARI

Atabayeva Shakarjon

Urganch davlat pedagogika instituti

Musiqqa ta'limi va san'at mutaxassisligi 2-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14513758>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10- Dekabr 2024 yil

Ma'qullandi: 15- Dekabr 2024 yil

Nashr qilindi: 18- Dekabr 2024 yil

KEY WORDS

Axloqiy-estetik tarbiya, musiqa ta'limi, san'at maktablari, estetik did, ma'naviy qadriyatlar, pedagogik tamoyillar, tarbiyaviy jarayon, o'quvchi-shaxs rivoji, san'at vositalari.

ABSTRACT

Mazkur maqolada musiqa va san'at maktablarida o'quvchilarning axloqiy-estetik tarbiyasini shakllantirishning nazariy tamoyillari yoritilgan. Axloqiy-estetik tarbiya jarayonida san'atning ta'sirchan vosita sifatidagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. O'quvchilarda estetik did, ma'naviy qadriyatlar va axloqiy xulq-atvorni rivojlantirish uchun samarali pedagogik usullar va metodlarning qo'llanilishi o'rganiladi. Maqolada musiqa va san'at orqali tarbiyaviy ishlarni olib borishda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning ahamiyati alohida ta'kidlangan. Shuningdek, axloqiy-estetik tarbiyaning ta'sirchanligini oshirish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

San'at va musiqa insoniyat tafakkurining eng nozik va ta'sirchan sohalaridan biri sifatida, jamiyat hayotida bebaho o'rin egallaydi. San'at – bu nafaqat go'zallikni tasvirlash, balki insonning ichki dunyosini boyitish, estetik hislarni rivojlantirish va axloqiy fazilatlarni shakllantirish vositasidir. Ayniqsa, yosh avlod tarbiyasida musiqa va san'atning ahamiyati beqiyosdir. Ular bolalarning qalbida go'zallikka bo'lgan muhabbatni uyg'otadi, axloqiy qadriyatlarni singdiradi va ularni ijodiy faoliyatga ilhomlantiradi.

Bugungi globallashuv davrida axloqiy-estetik tarbiya masalasi tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Texnologiya taraqqiyoti bilan insoniyat turmush tarzi o'zgarayotgan bo'lsa-da, san'atning ruhiyat va axloqiy ongga bo'lgan ta'siri o'z o'rnini yo'qotmagan. Aynan musiqa va san'at vositasida yosh avlodga ma'naviy boyliklarni etkazish, ularda nafis did va axloqiy fazilatlarni shakllantirish uchun yangi yondashuv va tamoyillarni joriy etish zarurati paydo bo'lmoqda.

Musiqa va san'at maktablari bu borada beqiyos imkoniyatlarga ega bo'lgan muassasalardir. Ushbu maktablar nafaqat musiqiy bilim berish, balki o'quvchilarning ichki dunyosini boyitish, ularni axloqiy barkamollikka yetaklash va estetik dunyoqarashni shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Shu nuqtai nazardan, musiqa va san'at orqali o'quvchilarda axloqiy-estetik tarbiyani samarali amalga oshirish, ushbu jarayonning nazariy asoslarini o'rganish va takomillashtirish bugungi kun pedagogikasi oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir.

Bu esa, san'atning kuchli ta'sirchan vosita ekanligini yana bir bor isbotlaydi. Maqola davomida musiqa va san'at maktablarida axloqiy-estetik tarbiyaning nazariy tamoyillari, pedagogik yondashuvlari va ularning yosh avlod tarbiyasidagi o'rni yoritib beriladi.

Metodologik tamoyillar:

Axloqiy-estetik tarbiya – bu nafaqat o'quvchilarning go'zallikni anglash qobiliyatini rivojlantirish, balki ularning hayotga bo'lgan munosabatini shakllantirishga xizmat qiladigan murakkab jarayondir. Bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun chuqur ilmiy asoslangan metodologik tamoyillarni ishlab chiqish va ularga amal qilish zarur. Ayniqsa, musiqa va san'at maktablarida bu tamoyillar o'quvchilarning ma'naviy olamini boyitishda muhim rol o'ynaydi.

Metodologik yondashuvlarning asosi sifatida shaxsga yo'naltirilgan pedagogika tamoyili yotadi. Har bir o'quvchining qobiliyati, ehtiyojlari va ichki dunyosini hisobga olgan holda, ularga san'at orqali estetik tarbiya berish samaradorligini oshirish mumkin. Bunda muhim jihat – san'atning har bir turining (musiqa, tasviriy san'at, teatr va boshqalar) o'ziga xos xususiyatlaridan ijodiy foydalanishdir. Masalan, musiqa orqali inson his-tuyg'ularini ifodalash qobiliyatini rivojlantirish, tasviriy san'at vositasida go'zallikni ko'ra bilish va qadrlashni o'rgatish mumkin.

Axloqiy-estetik tarbiyaning asosiy tamoyillaridan biri integratsiya tamoyilidir. Bu tamoyil o'quvchilarni faqat musiqiy bilim va ko'nikmalar bilan cheklamasdan, ularning tarix, adabiyot, madaniyat va hayotning boshqa sohalaridagi bilimlari bilan uyg'unlashtirishni nazarda tutadi. Integratsiya orqali san'atning turli yo'nalishlari o'zaro bog'lanib, o'quvchilarda keng qamrovli dunyoqarashni shakllantiradi.

Shuningdek, hayot bilan bog'liqlik tamoyili ham muhimdir. San'at faqat nazariya bilan chegaralanmasligi, balki kundalik hayotiy masalalar, axloqiy holatlar va real vaziyatlar bilan bog'lanishi lozim. Musiqa va san'at asarlari orqali o'quvchilarni hayotning go'zalligi va murakkabligini tushunishga o'rgatish mumkin. Bu esa ularda nafaqat estetik did, balki axloqiy mas'uliyatni ham shakllantiradi.

Yana bir muhim tamoyil – ijodkorlikka rag'batlantirish tamoyilidir. Axloqiy-estetik tarbiyaning markazida ijodiy yondashuv turadi. San'at darslarida o'quvchilarga nafaqat tayyor bilim va ko'nikmalar berish, balki ularni mustaqil izlanish va ijodiy fikrlashga undash kerak. O'quvchilar ijodiy jarayonga jalb etilganida, san'atning ta'sirchanligi yanada ortadi va ular uchun axloqiy-estetik qadriyatlar shunchaki nazariya emas, hayotiy prinsipga aylanadi.

Axloqiy-estetik tarbiya jarayonida tarbiyaviy muhiti yaratish tamoyili ham alohida o'rin tutadi. O'quvchi san'at bilan shug'ullanar ekan, uning atrofida ilhomlantiruvchi, ijodiy va ma'naviy boy muhit bo'lishi kerak. Bu muhitni yaratish o'qituvchining mahoratiga bog'liq. Shuning uchun o'qituvchilar o'zlarini ham estetik did, axloqiy ong va pedagogik mahorat nuqtai nazaridan doimiy rivojlantirishi muhimdir. Axloqiy-estetik tarbiyaning metodologik tamoyillari san'atni inson shaxsiyati rivojining markaziga qo'yadi. Bu tamoyillar o'quvchilarning nafaqat musiqiy va san'at mahoratini oshiradi, balki ularni go'zallikni qadrlash, axloqiy mas'uliyatni anglash va ma'naviy yuksaklikka erishishga undaydi. San'atning chinakam ta'siri shundaki, u nafaqat ko'z bilan ko'riladi va quloq bilan eshitiladi, balki qalbga yetib boradi va insonning butun shaxsiyatini o'zgartiradi.

Adabiyotlar tahlili:

Musiqa va san'at maktablarida o'quvchilarni axloqiy-estetik tarbiyalash masalasida ilmiy va amaliy tadqiqotlar keng qamrovli tahlilni talab qiladi. Ushbu sohada yaratilgan adabiyotlar inson shaxsiyati rivojida musiqa va san'atning muhimligini chuqur yoritib beradi.

Dastlabki tadqiqotlar axloqiy-estetik tarbiyaning nazariy asoslarini ishlab chiqishga qaratilgan. Jumladan, J. Dewey[3], I. Kant[5] va boshqa klassik pedagoglar axloqiy-estetik tarbiyaning jamiyat rivoji va shaxsiy kamolotdagi o'rnini ta'kidlab, san'atni shaxsiy tajribani boyituvchi vosita sifatida ko'rsatgan. Ularning asarlarida san'atning inson hissiyotlari va axloqiy qarashlariga ta'siri ko'rib chiqilgan. Ushbu g'oyalar zamonaviy musiqa ta'limi pedagogikasining nazariy asoslarini tashkil qiladi.

Hozirgi zamon tadqiqotlarida esa o'quvchilarni axloqiy-estetik tarbiyalashning innovatsion usullari ko'proq e'tiborga olinmoqda. Xususan, G. Gardnerning[4] "Ko'p intellekt nazariyasi" doirasida san'atning turli shakllari orqali turfa qobiliyatlarni rivojlantirish imkoniyati keng yoritilgan. Bunda musiqaning kognitiv rivojlanish, axloqiy qarashlarni shakllantirish va estetik hislarni rivojlantirishdagi o'rne alohida ta'kidlanadi. O'zbek pedagogika maktabida ham ushbu mavzu bo'yicha qimmatli tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, A. Avloniy[1] o'zining *"Turkiy guliston yohud axloq"* asarida axloqiy tarbiya masalasini san'at vositasida amalga oshirishning ahamiyatini ta'kidlab, milliy qadriyatlar va madaniyatni yosh avlod tarbiyasida asqotuvchi asosiy vosita sifatida ko'rsatgan. Shuningdek, O'zbekistonda zamonaviy pedagogik tadqiqotlar musiqa ta'limining milliy qadriyatlarni tarbiyalashdagi rolini o'rganishga qaratilgan. Jumladan, A. Mardonova va B. Karimovning[7] ishlarida musiqa darslarida milliy cholg'ular va kuylarning tarbiyaviy imkoniyatlari ko'rib chiqilgan.

Bundan tashqari, xalqaro ilmiy adabiyotlarda san'atning ijtimoiy tarbiya vositasi sifatidagi o'rne keng yoritiladi. Masalan, UNESCO[9] tomonidan chop etilgan *"San'at va madaniyat orqali barqaror taraqqiyot"* nomli tadqiqotda san'atning o'quvchilar ongida axloqiy va ekologik qadriyatlarni shakllantirishdagi roliga e'tibor qaratilgan. Ushbu yondashuvlar san'at ta'limini global nuqtai nazardan tahlil qilishda muhim yo'nalish hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, musiqa va san'atning tarbiyaviy rolini samarali amalga oshirish uchun nafaqat nazariy, balki amaliy jihatlariga ham e'tibor qaratish zarur. Innovatsion texnologiyalar, milliy va xalqaro tajribalar, o'qituvchining mahorati va o'quv jarayonidagi ijodkorlikni rag'batlantirish – bu barcha jihatlar o'quvchilarning axloqiy-estetik tarbiyasini muvaffaqiyatli tashkil etishning asosiy yo'nalishlaridir. Shu bilan birga, milliy o'ziga xoslikni saqlash va zamonaviy yondashuvlarni uyg'unlashtirish masalasi ham muhim vazifa sifatida o'rtaga chiqadi.

Muhokama:

Musiqa va san'at o'zining boy va ta'sirchan imkoniyatlari bilan har doim axloqiy-estetik tarbiyaning ajralmas qismi bo'lib kelgan. Bugungi globallashuv sharoitida bu sohalar faqat badiiy ijodiyotni rivojlantirish vositasi emas, balki yoshlarda insoniy qadriyatlarni shakllantirish, ularni ma'naviy va axloqiy jihatdan boyitish uchun muhim poydevor sifatida qaralmoqda. Muhokama davomida musiqa va san'at maktablarida axloqiy-estetik tarbiyani amalga oshirish masalalari atroflicha ko'rib chiqiladi.

Avvalo, musiqa va san'atning shaxs rivojiga ta'sirini tushunish lozim. San'at o'quvchilarning nafaqat ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi, balki ularning ichki dunyosiga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Masalan, musiqiy asarlarni ijro etish jarayonida o'quvchi inson ruhiyatini anglashni o'rganadi, san'at asarlarini tahlil qilish orqali estetik didini shakllantiradi va o'zining axloqiy qarashlarini mustahkamlaydi. Shunday qilib, musiqa va san'at maktablari o'quvchilarni nafaqat ijodkor, balki insoniylik fazilatlarini teran anglaydigan shaxs sifatida

tarbiyalaydi. Biroq, bu jarayonni amalga oshirishda bir qancha muammolar mavjud. Ulardan biri – zamonaviy texnologiyalar va ommaviy madaniyatning yoshlarga bo'lgan ta'siridir. Ko'pincha, ommaviy madaniyatning yuzaki jihatlari estetik did va axloqiy qadriyatlarga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, musiqa va san'at maktablarining vazifasi faqat san'atni o'rgatish bilan cheklanmasligi kerak; ular yosh avlodni ommaviy madaniyatning salbiy ta'siridan himoya qilish va haqiqiy badiiy qadriyatlarni anglashga yo'naltirishi lozim.

Muhokama davomida shuni ta'kidlash joizki, o'qituvchining roli bu jarayonda beqiyosdir. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki ilhomlantiruvchi shaxs bo'lishi kerak. O'quvchilarni musiqa va san'atning tarbiyaviy kuchiga ishontirish, ularni ijodiy faoliyatga jalb etish uchun o'qituvchi o'zining professional tayyorgarligini, shaxsiy axloqiy fazilatlarini va estetik didini doimiy ravishda rivojlantirishi zarur. Shuningdek, musiqa va san'at darslarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish, gamifikatsiya va interaktiv yondashuvlarni qo'llash orqali o'quvchilarni bu jarayonga yanada chuqurroq jalb qilish mumkin. Yana bir muhim masala – milliy va xalqaro tajribalarni uyg'unlashtirishdir. O'zbek musiqasi va san'ati, o'zining chuqur tarixiy ildizlari va boy madaniy merosi bilan, o'quvchilarda ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish uchun ulkan imkoniyatlarni taqdim etadi. Shu bilan birga, xorijiy san'at namunalarini o'rganish orqali yoshlar global madaniyatni anglashni va qadrlashni o'rganadi. Bunday uyg'unlik o'quvchilarning keng dunyoqarashga ega bo'lishiga yordam beradi.

Muhokama natijasida kelib chiqadigan xulosa shuki, musiqa va san'at maktablarida o'quvchilarni axloqiy-estetik tarbiyalash samaradorligini oshirish uchun o'zaro bog'liq va kompleks yondashuvlarni qo'llash zarur. Bu jarayon o'z ichiga shaxsga yo'naltirilgan pedagogik tamoyillarni, milliy va jahon san'atini integratsiyalashni, o'qituvchilarning yuqori darajadagi mahoratini hamda zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanishni qamrab oladi. Musiqa va san'at inson qalbiga yo'l ochuvchi kuchli vosita bo'lib, yosh avlodning ma'naviy va axloqiy kamolotiga xizmat qilishda o'zining beqiyos ahamiyatini saqlab qoladi.

Xulosa.

Musiqa va san'at insoniyatning ajralmas madaniy merosi sifatida nafaqat estetik zavq bag'ishlaydi, balki shaxsni ma'naviy-axloqiy jihatdan shakllantiruvchi kuchli vositadir. Musiqa va san'at maktablarida o'quvchilarni axloqiy-estetik tarbiyalash bu murakkab jarayon bo'lib, u nafaqat o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi, balki ularning insoniylik fazilatlarini mustahkamlaydi, ma'naviy dunyosini boyitadi va hayotga ijobiy munosabatni shakllantiradi. Bugungi kun ta'lim tizimida axloqiy-estetik tarbiya masalasining dolzarbligi tobora ortib bormoqda. Yosh avlod texnologiyalar rivojlangan globallashuv davrida yashayotgani sababli, ularning estetik va axloqiy qadriyatlari jiddiy sinovlarga duch kelmoqda. Shu bois musiqa va san'at maktablari faqat ijodkorlikni rivojlantirish maskani emas, balki axloqiy ma'naviyatni shakllantirish o'chog'i sifatida qaralishi lozim.

Bu jarayon muvaffaqiyatli amalga oshishi uchun o'qituvchi nafaqat bilim va ko'nikmalarni o'rgatuvchi, balki ilhomlantiruvchi shaxs bo'lishi kerak. Ularning mahorati, o'quvchilarga individual yondashuvi va ijodkorlikka rag'batlantirishi axloqiy-estetik tarbiyaning natijadorligiga bevosita ta'sir qiladi. Shu bilan birga, musiqa va san'at ta'limida milliy qadriyatlarni jahon madaniyati bilan uyg'unlashtirish yosh avlodni keng dunyoqarashli va madaniy jihatdan boy shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi. Musiqa va san'at maktablari orqali o'quvchilarda estetik didni shakllantirish, ularni insoniy qadriyatlar bilan

boyitish va badiiy tafakkurga o'rgatish – bu nafaqat pedagogik jarayon, balki ma'naviyatni tarbiyalashning asosi bo'lib xizmat qiladi. Musiqa va san'at inson qalbiga yetib borib, unda go'zallikni his etish va dunyoni yaxshilik nuqtai nazaridan ko'ra olish qobiliyatini uyg'otadi.

Xulosa shuki, musiqa va san'at maktablarida axloqiy-estetik tarbiya faqat nazariy asoslarda emas, balki chuqur amaliy yondashuvlarda qurilishi lozim. Ta'lim jarayonida milliy qadriyatlarni asrash, zamonaviy innovatsion texnologiyalarni qo'llash va o'qituvchilarning professional salohiyatini oshirish orqali ushbu maqsadlarga erishish mumkin. Axloqiy-estetik tarbiya yosh avlodni nafaqat ijodiy, balki ma'naviy va axloqiy jihatdan barkamol shaxs sifatida tarbiyalash uchun mustahkam zamin yaratadi. Shu yo'l orqali san'at ta'limining chinakam ma'nodagi insonparvarlik missiyasini amalga oshirish mumkin

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Avloniy, A. (1992). Turkiy guliston yohud axloq. Toshkent: O'qituvchi.
2. Bekmuhamedova, D. (2019). Badiiy madaniyat va zamonaviy estetik ta'lim. Toshkent: Yangi asr avlodi.
3. Dewey, J. (1934). Art as Experience. New York: Minton, Balch & Company.
4. Gardner, H. (1983). Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. New York: Basic Books.
5. Kant, I. (1790). Critique of Judgment. London: Macmillan.
6. Kharatova, S. K., & Ismailov, T. X. O. G. L. (2022). Use of innovative technologies in the educational process. Science and Education, 3(3), 713-718.
7. Mardonova, A. (2020). O'zbek musiqasi va madaniy qadriyatlar. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
8. Tursunov, O. (2018). San'at va estetik tarbiya tamoyillari. Toshkent: Ma'naviyat.
9. UNESCO (2006). Arts Education and Creativity at School. Paris: UNESCO Publishing..

